

Parafia Łomna za czasów, gdy należała do klasztoru kanoników regularnych z Czerwińsku

Wieś Łomna została wymieniona już w 1155 roku w bulli protekcyjnej papieża Hadriana IV. Dokument został wystawiony na prośbę Gwidona, przeora klasztoru kanoników regularnych w Czerwińsku. W bulli tej papież objął opiekę nad klasztorem i jego dobrami.

Wtedy zapewne tuż pod Łomną podchodziło koryto Wisły, od którego też bierze wieś swoją nazwę – wyraz łomny znaczy: łamany, nierówny, kręty, zawiły.

Sto lat później, w 1254 roku legat papieski Opison potwierdził ponownie własność klasztoru, wymienił *Lomna et eius capella* (to znaczy Łomna i jej kaplica). Owa capella to jeszcze nie kościół parafialny, ale już ośrodek duszpasterski założony w ośrodku klasztornym dóbr.

Dokładnie nie wiadomo, kiedy powstała parafia Łomna. Według księdza Zbigniewa Skiełczyńskiego¹, na najbardziej prawdopodobną datę powstania parafii naprowadza mało znana wzmianka w aktach wizytacji parafii Łomna z 1636 roku. Ówczesny proboszcz, ksiądz Jan Zarębiński dochodził praw do pewnych dziesięcin przez kwerendę w niezniszczonym jeszcze archiwum opactwa czerwińskiego. W dokumentach tych zapisał, że kościół parafialny ma 365 lat, a więc erekcja parafii miała miejsce w 1271 roku. Zyskawszy przez dokument Opisona dodatkowe potwierdzenie swych praw do Łomny, kanonicy regularni powołali zapewne w krótkim czasie odrębną parafię, graniczącą z ich parafią w Borzęcinie, w tym czasie erygowaną.

W XIII wieku teren parafii Łomna był bardzo rozległy. Od strony Warszawy obejmował teren parafii Kiełpin (obecnie Łomianki), który został z niego wyłączony w 1461 roku. Do parafii Łomna należał Dziekanów, który był własnością kapituły płockiej i był uposażeniem prałatów dziekanów kapituły. Na południu, obszar parafii Łomna wchodził głęboko w puszcę i sięgał prawdopodobnie granicy pomiędzy województwem mazowieckim a rawskim. Granica ta zapewne przebiegała wzdłuż posiadłości kanoników (Królewska Puszcza Kampinoska leżała tylko w granicach województwa rawskiego, nie zaś mazowieckiego, w województwie mazowieckim nosiła nazwę Łomieńskiej). Na terenie puszczy powstała w późniejszych wiekach wieś Sieraków, która także należała do parafii Łomna. Zdaniem księdza Skiełczyńskiego nie obejmował natomiast terenu parafii Kazuń, gdyż granica pomiędzy parafiami ustaliła się na granicy ziemi warszawskiej i zakroczymskiej. Mając dogodną przeprawę przez Wisłę, Kazuń mógł być zawsze pod oddziaływaniem Zakroczymia. Na nadwiślańskim pasie kanonicy założyli z czasem dwie wsie: Wioska (późniejszy Pieńków) oraz Cząstków. Do parafii Łomna należał także majątek Czosnow, własność Czosnowskich Pierzchałów herbu Roch. W 1427 roku właścicielami majątku byli bracia Jan i Daćbóg de Czosnowo. Daćbóg założył zapewne nową osadę w granicach włości czosnowskich, od jego imienia przez długie wieki zwaną Wólka Daćbogowa (obecnie Łosia Wólka). Przy erekcji parafii w Kiełpinie w 1461 roku biskup Andrzej Bniński darował proboszczowi Łomnej dziesięcinę ze wsi Małocice, leżącej w kluczu Żbikowskim dóbr stołu biskupiego. Tak więc była to wieś biskupia, jako pojedyncza i odległa od ośrodka zarządu została zapewne zamieniona, bo później występuje jako wieś szlachecka.

Kościół z czasów erekcji parafii w 1271 roku albo uległ zniszczeniu, albo okazał się niewystarczający. W 1425 roku opat czerwiński Andrzej wystawił nowy kościół pod wezwaniem św. Mikołaja. Wiadomość o

¹ Notatkę tę opracowałam na podstawie opracowania księdza Zbigniewa Skiełczyńskiego, na temat historii Archidiecezji Warszawskiej, które otrzymałam od Pani Ewy Zygmunt.

tej fundacji wywodzi się z notatki znajdującej się w aktach wizytacji z 1680 roku. W notatce tej zapisano, że ksiądz Mitkiewicz widział tę datę w pewnym rejestrze kościołów włączonych do klasztoru. Jak wyglądał ten kościół można się dowiedzieć z opisów znajdujących się w najstarszych zachowanych dokumentach z wizytacji (z 1616 i 1636 roku). Był to kościół jednonawowy, orientowany z wyodrębnionym prezbiterium i zakrystią. Kościół miał drzwi główne (można się domyślać, że z zachodu, jak wymagała tego doktryna kościelna) i drugie boczne w południowej ścianie. W 1616 roku ołtarz główny był stary, zdeformowany, z boku ołtarza było umieszczone tabernakulum, przy bocznych drzwiach kościoła stała chrzcielnica. Nowa dzwonnica na cmentarzu kościelnym miała trzy dzwony. Przed kolejną wizytacją w 1636 roku nastąpiła barokowa, potrydencka modernizacja kościoła. Tabernakulum przeniesiono z boku na środek ołtarza, dodano balustradę dla przystępujących do komunii świętej, przybyły trzy boczne ołtarze, wszystkie malowane, częściowo pozłacane. Na środku kościoła umieszczono nowy krucyfiks (na belce tęczowej).

Kościół został spalony przez Szwedów w czasie potopu. Budowę nowego kościoła zajął się nowy proboszcz przybyły do parafii ksiądz Jakub Mitkiewicz. Parafia miała prawo do bezpłatnego wyrębu drzewa z puszczy na potrzeby budowlane i opałowe. Gromadzono drzewo, obrabiano i suszono, a w dniu 2 kwietnia 1662 roku w Łomnej proboszcz podpisał kontrakt z panem Wojciechem Tomaszewskim na wystawienie kościoła. Kontrakt przewidywał zbudowanie kościoła na ułożonych uprzednio podwalinach, w prezbiterium miały być dwa okna, w nawie trzy (pary) i jedno nad chórem organowym. Dach miał być pokryty gontami wraz z wieżyczką na sygnaturkę i ogrodzeniem kościoła. Tomaszewski zobowiązywał się *Kościół jako najwystawniej zbudować i wystawić i zawrzeć jako na pocziwego rzemieślnika należy do dnia św. Jana tegoż roku, czyli wybudować kościół w niespełna trzy miesiące.*

Za wybudowanie kościoła Tomaszewski miał otrzymać 600 złp., 4 korce owsa i jeden poeć słoniny. Kontrakt podpisał Andrzej Leszczyński, opat czerwiński, jako kolator i fundator kościoła.

Czy Tomaszewski dotrzymał terminu budowy kościoła, nie wiadomo. Wydaje się, że nie został on zbudowany zgodnie z pierwotnym planem. Wskazują na to opisy kościoła znajdujące się w inwentarzach z pierwszej połowy dziewiętnastego wieku. Wynika z nich m.in., że kościół miał cztery okna i jedno w zakrystii².

W 1672 roku odbyła się wizytacja kościoła. Nie było jeszcze ołtarza głównego, tylko prowizoryczny, z obrazem przemienienia Pańskiego, gotowe były zaś dwa boczne ołtarze: Św. Filipa i Św. Jakuba oraz NMP. Ołtarze te były pomalowane na czarno ze złoceniami. Pomimo braku właściwego ołtarza głównego kościół został konsekrowany w dniu 23 września 1674 roku przez biskupa Stanisława Święckiego.

Już po konsekracji kościoła, 3 kwietnia 1677 roku ksiądz Mitkiewicz podpisał kontrakt na wykonanie ołtarza głównego ze snyczerem królewskim Frydrychem Hertzeybeychem (?) na zamku warszawskim. Ołtarz miał być wysoki na łokci 8, szeroki na 6 łokci w kolorze czarnym, *ze sztukami, piękną robotą snycerską wystawionymi i cyborium takąż formą jako to jest u św. Jerzego w kościele warszawskim* Należność wynosiła 500 złp., a termin wykonania również był krótki, do dnia Św. Jana tegoż roku.

Czy kościół w Łomnej doczekał się zamówionego ołtarza, trudno jest teraz przesądzić. Z opisów zamieszczonych w inwentarzach 150 lat później wynika, że Ołtarz Wielki był Św. Mikołaja Patrona, z czterema kolumnami, wyłaczany drewniany z obrazem św. Mikołaja w ramach owalnych, z mensą

²² Według inwentarzy z dziewiętnastego wieku kościół został wybudowany w 1667 roku, a nie w 1662 roku jak podał ksiądz Skiełczyński w swojej publikacji.

murowaną, z bomborium (?) z trzema gradusami (stopniami) i z obrazem zasuwym Przemienienia Pańskiego. Ołtarz po prawej stronie, poboczny, był Pana Jezusa Ukrzyżowanego, drewniany, z dwoma kolumnami, na zielono pomalowany z lamperią wyłaczaną, z mensą drewnianą z dwoma gradusami. Ołtarz po lewej stronie poboczny Najświętszej Panny Różańcowej z zasuwą Św. Izydora, drewniany, zielono malowany z mensą drewnianą z dwoma gradusami.

Zdaniem księdza Skiełczyńskiego, uposażenie parafii w Łomnej było stosunkowo dobre. Od czasu erekcji parafii do probostwa należała włóka ziemi. Andrzej Leszczyński, biskup kamieniecki i opat czerwiński w 1643 roku nadał parafii ogród naprzeciw plebanii na potrzeby szkoły i szpitala, kolejny opat Mikołaj Krosnowski, arcybiskup lwowski i opat czerwiński nadał parafii jeszcze dwie włóki. Ziemię plebańską obrabiali kilku chłopów osadzonych na jednej czwartej części kościelnej ziemi.

Proboszczowie mieli prawo do wolnego wyrębu drzewa na budowle i na opał. Królewicz Karol Ferdynand, biskup wrocławski i płocki, opat czerwiński, w 1636 roku nadał proboszczom wolny połów ryb w stawie w Łomnej, zwanym Błota oraz stawie w Cząstkowie (służebność ta była przedmiotem sporu parafii z Antonim Trębickim w latach dwudziestych dziewiętnastego wieku). Opat czerwiński Bogusław Leszczyński w 1687 roku nadał lub przywrócił prawo posiadania karczmy z wyszynkiem piwa (także toczył się o to prawo spór z Trębickim).

Do parafii w Łomnej należały dziesięciny snopowe z Łomnej, Pierńkowa, Cząstkowa, Dziekanowa (oddawano je w ziarnie) oraz z Małocic (w pieniądzach). Z Wólki Daćbogowej dziesięcina należała się do stołu biskupiego, a parafia otrzymywała dwa floreny rocznie.

W XVII wieku odchody parafii powiększyły się o pobożne fundacje. W testamencie z 1652 roku Andrzej Arciszewski dziedzic dóbr w Wólce czosnowskiej i Dębnie zapisał na swych dobrach 1000 florenów. W 1695 roku Zygmunt Strzałkowski dziedzic dóbr Cybulic i Czeczotki przeniósł na swoje dobra zobowiązanie Wojciecha Myszczyńskiego na sumę 450 florenów. Kwotę 450 florenów zapisanych przez Feliksa Staniszewskiego umieszczono na własności Czosnowskiej, podsędkowej warszawskiej w Czosnowie. Na podstawie tych zapisów odprawiane były w określone dni tygodnia i miesiąca msze fundacyjne. Szczegółowy opis intencji mszy fundacyjnych przedstawiłam w pierwszej części opracowania dotyczącego funkcjonowania parafii za czasów księdza Piotra Zakrzewskiego.

Do końca XVIII wieku w parafii pracowało dwóch kapłanów: proboszcz i wikariusz, obaj z klasztoru czerwińskiego.

Wizytacja z 1752 roku wymienia plebanię nowo zbudowaną w 1741 roku i nowy dom dla służby. Poprzednia plebania miała trzy izby *cum atrio*. Opis nowej plebanii i jej rozkład przedstawiłam we wspomnianym powyżej opracowaniu o plebanie Piotrze Zakrzewskim.

Zwyczajem było, że parafia miała szkołę i szpital. Obie te instytucje są także wymieniane w trakcie wizytacji w parafii Łomna. *Stoi na górze szpital dla ubogich kościelnych, żadnej fundacji niemający, przy szpitalu zaś stoi na postumencie murowanym snycerską ręką rżnięta św. Weronika*. W czasie wizytacji jest zwykle wspominany także bakalarz uczący w szkole oraz kantor uczący śpiewu. Dopiero w XVIII wieku pojawiły się w kościele organy przenośne, pozytyw, a z nimi organista.